

Sfi – heterogenitet och delaktighet

Den här modulen syftar till att ni utvecklar er kunskap om hur undervisning inom kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare (sfi) kan anpassas utifrån elevernas behov, förutsättningar och mål.

Sverige har sedan 1960-talet erbjudit utbildning för vuxna som migrerar till Sverige och har behov av att lära sig det svenska språket. Sedan 2016 är sfi en del av den kommunala vuxenutbildningen. Syftet med utbildningen är att eleven ska lära sig och utveckla ett funktionellt andraspråk. Elevgruppen inom sfi är mycket heterogen. Innehållet i denna modul syftar till att bidra med kunskap och förståelse för denna heterogenitet samt synliggöra arbetssätt och förhållningssätt som bidrar till elevernas lärande av ett andraspråk med utgångspunkt i ett resursperspektiv. Inom modulen ges ni möjlighet att tillsammans reflektera och diskutera förhållningssätt samt pröva och tillsammans utveckla arbetssätt och språkutvecklande metoder i undervisningen.

I de fyra delarna i modulen riktas fokus mot individanpassning och elevers delaktighet i undervisningen med fokus på flerspråkighet, bedömning, litteracitet och ett funktionellt andraspråk. I samtliga delar betonas vikten av att undervisningen utgår från och knyter an till elevernas kommunikativa behov i olika domäner utanför skolkontexten.

Modulen består av följande delar:

1. Det flerspråkiga klassrummet på sfi – ett resursperspektiv
2. Bedömning på sfi
3. Utveckling av litteracitet på sfi
4. Med eleven i fokus: utveckling av ett funktionellt andraspråk

Modulen är framtagen av Högskolan Dalarna och Stockholms universitet i samarbete med Skolverket och Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM).

Del 4. Med eleven i fokus: utveckling av ett funktionellt andraspråk

Den här delen belyser olika aspekter av ett elevperspektiv i undervisningen. Målet är att ni ska diskutera hur undervisningen kan inkludera och bygga på elevernas erfarenheter och behov av att använda svenska utanför klassrummet.

Ni får tillfälle att göra övningar tillsammans med eleverna som lyfter fram deras erfarenheter och behov av språkanvändning utanför klassrummet.

Del 4: Moment A – individuell förberedelse

Ta del av materialet och för kontinuerligt anteckningar medan du läser. Anteckna sådant som du tycker är särskilt intressant, viktigt eller förvånande. Notera tankar om hur du, utifrån materialet, kan utveckla din undervisning. Anteckningarna bildar underlag för de diskussioner du ska föra med dina kollegor i moment B.

Läs

Läs artikeln "Med eleven i fokus: utveckling av ett funktionellt andraspråk". Artikeln lyfter bland annat betydelsen av att inkludera elevernas kommunikativa erfarenheter och behov i undervisningen. Vidare behandlas även begrepp som motivation, investering och strategier och dess betydelse för elevernas språkutveckling. Avslutningsvis lyfts metoder för hur undervisningen kan skapa kopplingar till språkanvändning utanför klassrummet och hur sfi-undervisningen kan fungera som både med- och motrum till andra sammanhang.

Se film

Se filmen "Yrkesinriktade utbildningar för elever med svenska som andraspråk". Karin Sandwall och Lisa Gannå på Nationellt centrum för svenska som andraspråk berättar hur undervisning kan se ut för elever med kortare utbildningsbakgrund. Filmen sammanfattar och presenterar fem didaktiska principer som stödjer lärare att utforma undervisning som leder till funktionella kunskaper och färdigheter som elever behöver för att kunna delta och lära vidare på sina framtida arbetsplatser. Filmen innehåller ett filmklipp från ett klassrum där lärare integrerar språk- och yrkesundervisning.

De fem didaktiska principerna utgör basen i ett större stödmaterial som Nationellt centrum för svenska som andraspråk tagit fram. För dig som genomför kompetensutvecklingsinsatsen mot statsbidrag är det frivilligt att ta del av det större stödmaterialiet.

Reflektera

Reflektera kring hur du idag arbetar för att inkludera elevernas erfarenheter från vardagsliv, samhällsliv och eventuellt arbetsliv och studieliv i din undervisning. Har du erfarenhet av samverkan med andra aktörer såsom exempelvis lärare i andra ämnen, handledare på praktikplatser eller samhällsinstitutioner som biblioteket? Reflektera också över elevernas motivation och investering i att lära sig svenska och hur detta i nuläget påverkar din undervisning.

Material

Med eleven i fokus: utveckling av ett funktionellt andraspråk
Jenny Rosén, Maria Rydell

Stödmaterial för kombinerade språk- och yrkesutbildningar inom komvux (Stockholms universitets webbplats)
Filformatet kan inte skrivas ut.

Yrkesinriktade utbildningar för elever med svenska som andraspråk
Filformatet kan inte skrivas ut.

Med eleven i fokus: utveckling av ett funktionellt andraspråk

Jenny Rosén & Maria Rydell, Stockholms universitet

Inledning

Sfi syftar till att ge eleverna språkliga redskap för kommunikation och aktivt deltagande i vardags-, samhälls- och arbetsliv samt fortsatta studier (SKOLFS 2017:91).

Utbildningen ska dessutom utifrån elevens behov kunna kombineras med praktik, annan utbildning eller andra aktiviteter. En viktig utgångspunkt för undervisning i sfi är alltså att eleverna ska utveckla ett språk som är användbart i olika sammanhang utanför sfi-undervisningen. Därför blir det centralt för läraren att dels ha kunskaper om elevernas behov, förutsättningar och mål, dels samverka med aktörer inom andra utbildningar eller med praktikplatser.

Elevernas tidigare erfarenheter av skola och yrkesliv likväl som behov, förutsättningar och övergripande mål med studierna är mycket varierande. Utbildningen kan därför sägas karaktäriseras av stor heterogenitet. Studievägarna som infördes 2002 och de sammanhållna studievägarna som infördes 2017 är ett sätt att möta deltagarnas heterogenitet på institutionell nivå. Heterogeniteten bland deltagarna tar sig uttryck på flera plan och kräver inte enbart institutionella anpassningar utan också att läraren i undervisningen kan möta elevernas olika behov. En grund för individanpassningar är kartläggning (Skolverket, 2019) av elevernas tidigare kunskaper och den individuella studieplanen. Individanpassning kan göras både på utbildningsnivå, till exempel flexibilitet vad gäller tid och rum, och på undervisningsnivå. Det är dock viktigt att framhålla att individanpassning inte per automatik innebär individuellt arbete utan att interaktion och samspel med andra är centrala delar i språkundervisningen. Sfi präglas dock inte bara av heterogenitet, utan även likriktning då betygskriterierna, målen med sfi och de alltmer styrande nationella proven är desamma inom kurserna (Colliander, Nordmark & Rydell, 2021).

Den här texten diskuterar olika aspekter av elevperspektiv i undervisningen och hur undervisningen kan göras meningsfull genom att koppla till elevernas erfarenheter och behov av språkanvändning utanför klassrummet. Texten riktar fokus mot hur elevernas språkliga erfarenheter kan användas i undervisningen för att synliggöra elevernas förutsättningar och individuella mål. Därtill diskuteras begreppen motivation och investering och deras betydelse för lärares didaktiska val, elevernas språkanvändning

och språkutveckling samt hur elever kan utveckla strategier för sin fortsatta språkutveckling i och utanför klassrummet. Avslutningsvis diskuteras hur sfi kan samverka med yrkesutbildningar och praktikplatser samt hur undervisningen kan utformas för att knyta an till språkanvändning utanför klassrummet för att eleverna ska utveckla ett funktionellt andraspråk som är användbart i olika sammanhang.

Att utgå från elevernas kommunikativa erfarenheter

Erfarenheter utgör en grund för hur vi ser på världen. I det här avsnittet fokuseras kommunikativa erfarenheter och hur de kan användas i undervisningen för att synliggöra elevernas kommunikativa behov, deras mål och motivation för att lära sig svenska och deras syn på vad det innebär att kunna ett språk. Att använda sig av elevernas kommunikativa erfarenheter, det vill säga deras erfarenheter av språkanvändning och språkinläring, kan bidra till ökad delaktighet i undervisningen.

Kommunikativa erfarenheter kan påverka hur talare ser på sig själva som språkbrukare, vilket i sin tur kan påverka det kommunikativa deltagandet. Att vara bra på svenska lyfts ofta fram av sfi-elever som viktigt. Förväntningarna på sfi och vad språkutvecklingen ska leda till är i regel höga både bland eleverna och aktörer i det omgivande samhället (Ahlgren & Rydell, 2020). Exempelvis uttrycker sfi-elever ofta förhoppningar om att språkinläring ska leda till ett arbete, ökade möjligheter att hjälpa sina barn och till ett bättre liv. När målen blir höga, blir de också svåra att leva upp till, både för den enskilda eleven och för utbildningen som helhet. Men vad händer när det tar längre tid för en elev att lära sig svenska än vad han eller hon förväntat sig eller när eleven inte kommer till sin önskade nivå? Att prata om sina erfarenheter av språkanvändning och språkinläring kan vara ett sätt att hantera förväntningarna hos eleverna och få syn på hur eleverna förstår och reflekterar kring sin språkinlärningsprocess.

Sfi-elevs vilja att lära sig svenska kan vara driven av behov och mål kopplade till både nuet och framtiden. Många sfi-elever förbinder språkinläring till målet att klara sig själv kommunikativt i olika sammanhang, vilket för vissa exemplifieras av att inte vara beroende av tolk (Carlson, 2002; Rydell, 2018). Detta kan beskrivas som en handlingsorienterad språksyn. Att klara sig själv i kommunikativa sammanhang kan för eleven också vara kopplat till att känna självförtroende som språkbrukare. I en studie där sfi-elever fick diskutera vad det innebär att kunna ett språk lyfte många fram självförtroende som viktigt (Rydell, 2018):

jag tror det viktigt självförtroende

kanske om du inte kan svenska

du pratar fel svenska men du är självförtroende

du säger fel men nästa gång ska det bli rätt

Som man kan se i citatet ovan handlar inte självförtroende för den här eleven i huvudsak om att tala korrekt utan att hon känner en tilltro till att nästa gång hon deltar språkligt i ett sammanhang ska det bli bättre. Just detta att undervisningen skapar en känsla av möjlighet och tilltro till en bättre ”nästa gång” kan i mångt och mycket ses som drivkraft för språkundervisningen.

Samtidigt är det ofta i relation till negativa erfarenheter som språkliga resurser och hur de värderas aktualiseras (Busch, 2017). Det kan exempelvis handla om erfarenheter av att inte bli förstådd eller inte ha blivit betraktad som en (god) talare av svenska, vilket särskilt kan påverka hur deltagarna ser på sig själva som talare av svenska. Det i sin tur kan påverka det kommunikativa deltagandet. I flera intervjustudier med vuxna andraspråksinlärare lyfter deltagarna fram erfarenheter av att hellre tystna i kommunikativa sammanhang än ”låta fel” (Ahlgren, 2014; Ahlgren & Rydell, 2020; Rydell, 2018). Det innebär att även om kursplanen och många sfi-elever ger uttryck för en funktionell och handlingsorienterad språksyn, ska detta inte tolkas i snäv mening som att det bara handlar om att klara av olika situationer språkligt. Språkanvändning, och i förlängningen språkinläring, handlar i hög grad även om vem man är, vill vara och bli sedd som. En mer kritisk syn på vad kommunikativ kompetens innebär lyfter fram att det inte bara handlar om att bli förstådd, utan även att bli lyssnad på och respekterad (Bourdieu, 1977; Norton, 2013). Så här svarade en elev som varit tre år i Sverige på hur hon såg på sin språkinläring: ”Jag vill vara perfekt på svenska för att känna att jag finns på riktigt”. Det finns alltså en känslomässig grund i språkanvändning och som också påverkar viljan att lära sig ett språk.

Motivation och viljan att investera i språk

Motivation lyfts ofta fram inom andraspråksforskningen som en viktig faktor i språkinläringen (se till exempel Dörnyei, 1998). Motivation kan definieras på olika sätt. De flesta forskare är dock överens om att motivation är ett komplext fenomen beroende av både interna och externa faktorer, det vill säga både faktorer som har med språkinläraren som individ att göra och den sociala omgivningen. De som forskar om motivation och andraspråksinläring menar att det är viktigt att lärare har kunskap om motivation för att undervisningen också ska stimulera ett fortsatt lärande. En av de mest profilerade forskarna inom motivation och språkinläring Dörnyei (1998), menar att om motivation är viktigt för språkinläring blir det också en del av lärarens arbete att

motivera eleverna. Han lyfter bland annat fram betydelsen av att skapa övningar som upplevs som intressanta och som stärker elevernas språkliga självförtroende samt att eleverna upplever att det finns uppnåbara mål och att de uppmuntras att arbeta mot dessa. Med språkligt självförtroende avses språkanvändarens tilltro till sin språkförmåga vilket ger en låg grad av ängslighet kopplat till språkanvändningen, exempelvis att eleven vill använda språket och inte oroar sig för att säga fel. Att skapa en god atmosfär i undervisningen där eleverna vågar och vill använda språket blir därför viktigt. Det är många aspekter som bidrar till att skapa en god atmosfär i undervisningen. Det kan exempelvis handla om att skapa goda relationer mellan elever och mellan elever och lärare, att eleverna får tid att formulera sig och inte avbryter varandra och att eleverna inte upplever negativa konsekvenser från andra elever eller läraren när de inte talar på ett korrekt sätt. Vidare skapas ett gott lärandeklimat också av att eleverna blir medvetna om sin utveckling både på kort och lång sikt, exempelvis genom att läraren i slutet av en lektion låter eleverna enskilt eller tillsammans samtala om vad de lärt sig under lektionen.

Motivation och dess effekter är dock inte helt lätt att undersöka och det är svårt att veta om det är framgångsrik språkutveckling som gör att elever blir motiverade eller om det är att eleverna är motiverade som gör att språkinläringen blir framgångsrik (Abrahamsson & Bylund, 2012). Motivation har ibland lyfts fram för att förklara individuella skillnader i språkinlärningsprocessen, men många har även kritiserat begreppet. Eftersom språkinläring är nära sammankopplat med språkanvändning har vissa forskare mer velat betona den sociala aspekten av andraspråksanvändande. Att känna språkligt självförtroende är exempelvis beroende av hur man blir bemött som andraspråkstalare och vilka möjligheter som finns att använda det aktuella språket utanför skolkontexten. För att komma runt tankefiguren att motivation är något en elev har eller inte har utvecklade språkforskaren Bonnie Norton begreppet *investering* (eng. investment, Norton, 2013). Investering är en metafor som refererar till att språkinlärare i regel vill att språkinläringen ska ge något tillbaka, ofta i termer av tillträde till olika gemenskaper utanför undervisningen. Investering syftar även till att beskriva relationen mellan identitet, sociala strukturer och andraspråkstalets vilja att använda andraspråket. Sammanhang som upplevs som exkluderande kan ha en negativ inverkan på andraspråkstalets möjlighet och vilja att använda språket. Att lära sig ett andraspråk innebär således inte att enbart kommunicera på ett nytt språk utan aktualiserar också frågor om identitet. Norton (2000) menar att det därför är viktigt för lärare att känna till de möjligheter som finns för eleverna att använda målspråket utanför klassrummet.

Migration leder ofta till en omvärdering av individens olika resurser, som språkkunskaper, utbildning, arbetslivserfarenhet och sociala nätverk, vilka inte alltid tillmäts samma värde i det nya landet. Det i sin tur kan upplevas som en förlust. Även om andraspråksinläring för vuxna kan ta tid, behöver vuxna ganska omgående använda

svenska språket i olika sammanhang, som i kontakt med myndigheter och med skola i egenskap av förälder. Språkinläring kan därför drivas av viljan att ”få sin röst tillbaka”. Kanno och Norton (2013) menar därför att elevers lärande av ett andraspråk också påverkas av hur de ser på sig själva i framtiden och vilka framtida gemenskaper de önskar delta i och vara en del av. Identitet i relation till lärande av ett andraspråk rör sig således mellan dåtid (innan och under migration), nutid och framtid. Som lärare är det därför centralt att ha kunskap om elevernas tidigare erfarenheter och kunskaper likväl som behov och mål på kort och lång sikt.

Att synliggöra svårigheter och hitta strategier

Att prata om elevernas erfarenheter av språkinläring och vad det innebär att kunna ett språk kan även synliggöra eventuella glapp mellan vad sfi-eleverna tycker är viktigt att lära sig och vad som lyfts fram i kursplanen. Den här typen av diskussioner kan även hjälpa både elever och lärare att synliggöra svårigheter och försöka hitta individuella strategier utifrån de svårigheter som lyfts fram. Så här säger exempelvis en sfi-elev om svårigheten att befästa nya ord:

om man sitter hela tiden sfi,
varje dag tjugo ord eller femtio ord
om eleverna använder inte
glömmer bort
lära nya ord och glömma bort gamla ord

De flesta är överens om hur viktigt ordförrådet är i språkutvecklingen. Men hur gör man för att de nya orden man lär sig ska ”fastna”? Citatet ovan visar på elevens upplevda svårighet med att befästa nya ord som tas upp i undervisningen men som eleven inte upplevde att han fick möjlighet att använda. En sådan erfarenhet kan vara ett startskott för att diskutera strategier explicit och prova olika sätt som passar eleven. Det kan också ligga till grund för att diskutera undervisningens innehåll kopplade till målen. Vidare gynnas ordinläring av att eleven behöver möta nya ord upprepade gånger i olika sammanhang och i både tal och skrift. Om de får göra det kan det bidra till att orden upplevs som användbara och relevanta.

Strategier är en del av all språkanvändning. Språkinlärningsstrategier (eng. language learning strategies, Oxford & Amerstorfer, 2018) är ett omfattande begrepp som innefattar strategier som en elev med viss grad av medvetenhet använder sig av för att lära sig ett nytt språk och som elever kan utveckla i undervisningen om de får stöttning i det. Även kommunikativa strategier för att komma runt olika typer av hinder när de språkliga resurserna talaren förfogar över i stunden inte räcker till för det han eller hon

vill säga kan ses som viktiga språkinlärningsstrategier. Det finns en mängd olika indelningar och kategoriseringar av språkinlärningsstrategier (se till exempel Norlund Shaswar & Wedin, 2019; Oxford, 1990). En vanligt förekommande uppdelning är mellan direkta och indirekta strategier (Oxford, 1990). Direkta strategier är nära knutna till andraspråksanvändning och hjälper andraspråkstalaren att använda språket. Dessa kan vara *minnesstrategier* då man exempelvis använder sig av bilder, rörelse eller ljud, *kognitiva strategier* som bland annat har att göra med hur eleven kopplar samman ny information med det han eller hon redan kan eller *kompensatoriska strategier* som används både för förståelse och i andraspråksproduktion för att komma runt olika språkliga hinder. Det kan då handla om exempelvis kvalificerat gissande, och användandet av gester och omskrivningar. Indirekta strategier är sammankopplade med de direkta strategierna men riktar sig mer mot lärandeprocessen, som *metakognitiva strategier* som används när man tar sig an en uppgift och innefattar både planering och värdering av hur en uppgift kan genomföras, *affektiva strategier* som riktar fokus mot individen genom att minska talängslan och stress och *sociala strategier*, som bland annat innefattar att ställa frågor till andra och samarbeta. Språkinlärningsstrategier ses som kontextbundna, det vill säga att en elev i viss mån använder olika strategier i olika språkliga sammanhang som vid en gruppdiskussion, läsande av en nyhetstext eller vid en hörförståelseövning.

I en studie av Norlund Shaswar och Wedin (2019) beskrivs användning av strategier i sfi-undervisningen. Studien bygger på observationer av sfi-klassrum på två skolor som var del i ett aktionsforskningsprojekt och i artikeln riktas särskilt fokus mot interaktionen mellan en elev och läraren. En strategi som användes var repetition både på initiativ av läraren och eleven. På lärarens initiativ uppmuntrades eleven exempelvis att återberätta ett innehåll för en annan elev. Ytterligare en strategi var att säga ett ord på svenska och sedan upprepa det på arabiska som var elevens starkaste språk. Denna strategi användes av eleven som upprepade för sig själv men uppmuntrades också av läraren genom att hon ställde frågor om vad ordet heter på arabiska. Uppreping användes av eleven och initierades också av läraren som en strategi. Studien visar hur elev och lärare både samkonstruerar strategier på initiativ av någon av dem men också hur de strategier som initierades av läraren var för svåra och därmed inte användbara för eleven eller att de strategier som användes av eleven inte mottogs av läraren. Studien visar även hur både eleven och läraren är involverade och strävar efter att uppnå sina mål men att målen också skiljer sig mellan läraren och eleven. För läraren är målet att skapa en god undervisning medan det för eleven i undervisningssituationen också handlar om att inte tappa ansiktet och att framstå som en god elev. Norlund Shaswar och Wedin lyfter fram vikten av att lärare anpassar undervisningen och de strategier som initieras utifrån elevernas erfarenheter och behov.

Strategier lyfts fram i kursplanen, då kursplanen anger att eleverna ska ges förutsättningar att utveckla insikter i hur man lär sig språk, inlärnings- och kommunikationsstrategier för sin fortsatta språkutveckling och sin förmåga att använda digital teknik och relevanta verktyg för lärande och kommunikation. Strategier är alltså ett komplext fenomen, varav många inte är ”synliga”. Att synliggöra olika typer av strategier och diskutera dessa i undervisningen med eleverna kan stötta elevernas vidare lärande och språkanvändning i olika och nya sammanhang, både i och utanför klassrummet. I och med att sfi syftar till att utveckla språkkunskaper som är användbara i sammanhang utanför undervisningen blir det viktigt att förhålla sig till språkanvändning utanför klassrummet i undervisningen.

Samverkan med praktik och yrkesutbildning

Arbetsliv är en av domänerna sfi riktar sig mot och utbildning mot ett yrke är ett mål för många sfi-elever. Samverkan med praktik och yrkesutbildningar kan därför vara ett sätt att göra sfi-utbildningen meningsfull för eleven. Tidigare sågs sfi-utbildning som en förutsättning för att senare kunna delta i annan utbildning eller praktik (se till exempel Carlson, 2002) men i nuvarande kursplan betonas istället att utbildning ska kunna kombineras med andra aktiviteter såsom arbetslivs- och samhällsorientering, validering, praktik eller annan utbildning (SKOLFS 2017:91). Det är dock centralt att kombinationer av sfi-utbildning med annan utbildning eller arbetslivsorientering görs utifrån elevens behov, förutsättningar och mål. Begreppet *kombinera* kan också problematiseras då strävan snarare bör vara att *integrera* dessa för att de tillsammans ska gynna elevens språkutveckling och lärande snarare än att utgöra parallella delar. Detta kan exempelvis göras genom samverkan mellan språkutbildning och yrkesutbildningar eller praktikplatser och genom arbete med kopplingsfrågor som beskrivs nedan (Sandwall, 2013a).

I utredningen *Samverkande krafter – för stärkt kvalitet och likvärdighet inom komvux för elever med svenska som andraspråk* (Utbildningsdepartementet, 2020) uppmärksammas vikten av att inte ställa sfi-studier mot arbete eller andra aktiviteter utan att genom samverkan mellan sfi och arbetsplatser, praktikplatser, yrkesutbildningar eller andra utbildningar bidra till att individen ges möjlighet till fortsatt stöd i att utveckla svenska språket. Att individer som migrerar till Sverige snabbt får kontakt med arbetslivet är positivt men detta bör inte ske på bekostnad av elevens rätt till sfi-studier eftersom risken då är att eleven inte utvecklar den språkliga kompetens som är önskvärd på arbetsplatser eller i samhället i stort. Att elever på grund av arbete eller praktik går in och ut ur sfi riskerar att påverka elevens språkliga progression negativt (Utbildningsdepartementet, 2020 s. 179). Deltagande i arbete eller praktik kan dock också ge eleverna möjlighet att träna på att använda svenska språket i andra kontexter än i skolan och ge dem möjlighet att bli bemötta utifrån en annan roll än språkinlärarens.

Samtidigt är det viktigt att betona att språkutveckling inte sker per automatik bara för att en elev finns på en arbetsplats. I en studie av Sandwall (2013b) undersöktes sfi-elevens möjligheter till interaktion och lärande på fyra olika praktikplatser. Studien visade att sfi-elevernas interaktion på praktikplatserna var mycket begränsad och i vissa fall minskade över tid när eleven lärt sig sina uppgifter, förutom i ett fall då praktikplatsen var en förskola men där den studerande i huvudsak interagerade med barn som var 2–3 år gamla. Studierna i sfi och praktiken uppfattades som åtskilda vilket synliggjorde behovet av samverkan för att stärka elevens språkutveckling på svenska.

Yrkesutbildningar i kombination med sfi har blivit allt vanligare och bland annat inom Stockholm stad har man under flera år tillsammans med Nationellt centrum för svenska som andraspråk arbetat fram en arbetsgång för en yrkesutbildning med utgångspunkt i elevernas lärande, behov och förutsättningar och som stärker samarbetet mellan språk- och yrkeslärare (Dahlström & Gannå, 2019a; 2019b). En risk med kombinationsutbildningar är att eleverna får en dubbel arbetsbörda genom att de förväntas tillägna sig en språkutbildning och en yrkesutbildning parallellt snarare än att dessa integreras i varandra. Ytterligare en risk är att utbildningen fokuserar på yrkesutbildningens tekniska moment men att eleverna inte ges möjlighet att utveckla ett språk för att kommunicera i arbets- och samhällsliv likväldigt som ett språk för tänkande och lärande som behövs för den aktuella utbildningen. Den arbetsgång som utvecklats tar därför istället sin utgångspunkt i att yrkes- och språklärare tillsammans med eleverna utforskar, utvecklar och reflekterar över det språk och som används inom yrkesutbildningen (Dahlström & Gannå, 2019a). På så sätt skapas tillfällen för eleverna att använda det svenska språket i meningsfulla kommunikativa sammanhang med fokus på yrkesutbildningens innehåll.

Sfi-undervisningen som med- och motrum

Uppgifter som knyter an till elevernas faktiska behov och mål upplevs ofta som relevanta och meningsfulla. Ett sätt att göra det kan vara att skapa uppgifter som ”aktualiserar studerandes olika roller och identiteter i olika föreställda gemenskaper” (Sandwall, 2013a:754; Kanno & Norton, 2003). Med föreställda gemenskaper avses gemenskaper som en individ tänker sig (föreställer sig) vara en del av i nuet eller i framtiden. Det kan exempelvis handla om arbetsgemenskap som uppnås via en yrkesidentitet men även gemenskaper kopplade till fritid såsom körsångare. Även mer abstrakta gemenskaper såsom ”Sverige” eller ”svenskar” kan ses som en föreställd gemenskap. När målen för sfi i mångt och mycket handlar om ett aktivt deltagande i domäner utanför undervisningssammanhang kan det ibland skapa en bild av att det inte räcker med att ”bara” delta i sfi. Många sfi-elever efterlyser också svenska vänner och möjligheter att använda svenska i olika sammanhang för att utveckla språket. Samtidigt upplever inte alla att de har tillgång till de språkliga sammanhangen de önskar (Ahlgren

& Rydell, 2020). Det i sin tur ger sfi-undervisningen en sorts kompensatorisk roll. Sfi-lärare uttrycker också att en viktig och rolig del i det pedagogiska uppdraget är att förbereda eleverna för att kunna delta språkligt i samhället (Colliander med flera, 2021). Baynham (2006) menar att klassrummet kan förstås som ett kommunikativt rum som innehåller kopplingar till andra kommunikativa sammanhang elever möter utanför skolan och i vilka språk används på olika sätt. Dessa kopplingar kan plockas upp i undervisningen och rekontextualiseras, det vill säga ges ett nytt sammanhang och blir därmed resurser för lärande. När undervisningen utformas för att underlätta och stödja elevernas inträde i arbetslivet kan man således tala om klassrummet som ett *medrum*. Samtidigt är det också viktigt att läraren i undervisningen skapar möjlighet för eleverna att kritiskt förhålla sig till arbetsliv och samhällsliv, det vill säga att undervisningen också blir ett så kallat *motrum*. Genom att klassrummet också utgör ett motrum får eleverna möjligheter att samtala om händelser som de kan uppleva som negativa såsom diskriminering i arbetslivet eller samhället. Det är således viktigt att klassrummet kan utgöra såväl ett medrum som motrum (Sandwall, 2013a; Svendsen Pedersen, 2007). En undervisning som i högre grad utgår från elevernas upplevelser och erfarenheter ökar också därmed deras inflytande över innehållet, vilket gör att undervisningen kan upplevas som mer meningsfull för eleverna.

Sådana utgångspunkter påverkar hur undervisningen utformas och vad som ses som lämpligt undervisningsmaterial. Det handlar både om att ”ta in” material i undervisningen som bearbetas där med syftet att dessa sedan ska ”tas ut”, det vill säga användas i ett givet sammanhang utanför undervisningen. Grunden för arbetssättet är således ”ett utforskande och reflekterande förhållningssätt till ett funktionellt, autentiskt och situerat språkbruk” (Sandwall, 2013b, s.207). Kopplingsfrågor är ett sätt att ”få in omvärlden” för att på så vis verka för eleverna utvecklar sina språkliga resurser för att skapa bättre möjligheter ”nästa gång” (Sandwall, 2013a). I Sandwalls studier beskrivs kopplingsfrågor i huvudsak i relation till praktikplatser. Själva upplägget kan dock användas i ett bredare sammanhang för att synliggöra hur erfarenheter från olika kontexter kan användas som resurser för att stärka språkutvecklingen.

Kopplingsfrågor bygger på att läraren ställer frågor som knyter an till språkbruk och händelser utanför klassrummet och som eleverna får redogöra för. Det kan också handla om frågor som kopplar och uppmärksammar undervisningsinnehållet till sammanhang utanför skolan. Sandwall (2013b) nämner som exempel ett tillfälle då eleverna i undervisningen läser en text om Rosa bandet-kampanjen och en möjlig kopplingsfråga skulle då kunna vara ifall eleverna sett Rosa bandet-kampanjen någonstans och be dem berätta om det. Ett annat exempel är när det är olika typer av högtider, som exempelvis jultider, vilket brukar innebära förändringar i miljön både i det omgivande samhället och på arbetsplatser. I stället för att läraren börjar med att berätta om jul, julpynt och annat kan läraren be eleverna berätta om de märkt förändringar på sina praktikplatser, där de

läser sin sfi-utbildning eller i samhället, exempelvis på barnens förskola, på bibliotek eller i affärer. Ytterligare exempel Sandwall tar upp är ett tillfälle då en av deltagarna under sin praktik på en förskola varit ute med barnen vid oväder och vid ett senare tillfälle fick läsa en artikel i sfi-undervisningen om den stormen. Möjliga kopplingsfrågor hade då varit att be eleven berätta om stormen, hur hon upplevde den och vilka konsekvenser den fick för arbetet på förskolan. Samtidigt skulle det kunna ge möjlighet att låta andra elever berätta om sina upplevelser av ovädret. Kopplingsfrågorna möjliggör således för eleverna att använda sina erfarenheter utanför skolan som resurser för språkutvecklande övningar i undervisningen. Genom denna koppling kan uppgifterna upplevas som relevanta för eleverna eftersom de ser ett samband mellan det som tas upp i klassrummet och det som sker utanför.

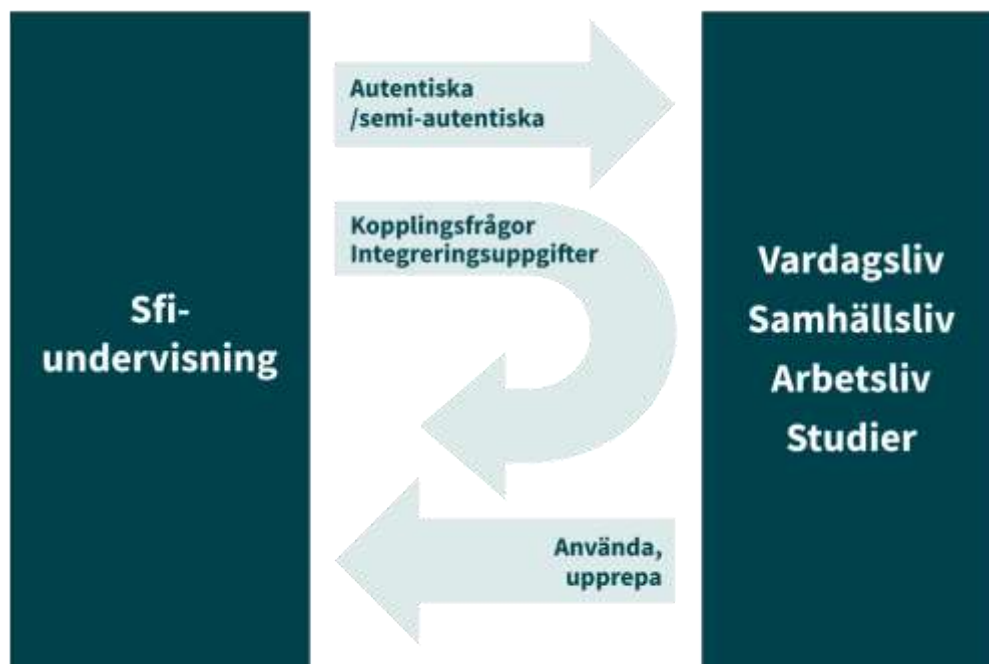
Arbetsmodellen, se figur 1 nedan, för att skapa samverkan mellan språkanvändning och språkutveckling i och utanför klassrummet bygger på elevernas erfarenheter och aktiva deltagande, reflektioner och jämförelser. Vi har i vår bearbetning utgått från Sandwall (2013a, b) men har förenklat och utvecklat den för att modellen ska fungera även för andra sammanhang än praktikplatser (se figur 1). Genom att använda olika pedagogiska strategier skapas en tvåvägskoppling mellan undervisningen och kommunikativa sammanhang utanför skolan. Då material hämtas utanför skolan, såsom texter från praktikplatser, andra utbildningar, myndigheter, affärer likväl som elevernas berättelser om sina kommunikativa erfarenheter, kommer omvärlden in i undervisningen. Eleverna kan exempelvis ta foton på skyltar eller texter i något sammanhang som de deltar i utanför skolan eller uppmanas att notera uttryck som det hört i sammanhanget. Därmed görs eleverna också mer delaktiga i innehållet i undervisning eftersom de väljer vilket material som tas med till undervisningen. Läraren görs dessutom samtidigt medveten om elevernas språkliga behov utanför undervisningskontexten. Genom autentiskt eller semi-autentiskt (det vill säga bearbetat) material och så kallade kopplingsfrågor finns en strävan mot att undervisning ska bli ett medrum, det vill säga stötta framtida språkanvändning i kommunikativa sammanhang utanför klassrummet.

Ett sätt att arbeta med att integrera olika kontexter är genom uppgifter som rör sig mellan kontexterna. Sandwall benämner dessa uppgifter som integreringsuppgifter vars syfte är att just integrera lärandet i och mellan kontexter samt bidra till ökade möjligheter för aktivt deltagande (se Sandwall, 2013b för konkreta exempel). Integreringsuppgifterna handlar om tre områden (interaktion, relationer och arbetsuppgifter) som behöver diskuteras både i undervisningen och på praktikplatsen för att möjliggöra ökat kommunikativt deltagande och lärande för eleverna. Eleven hämtar in material från praktikplatsen som bearbetas i skolan och som sedan tas med ut igen på praktikplatsen. Utifrån det material och de situationer eleverna tar upp kan läraren sedan skapa övningar som riktar fokus mot språklig form och funktion, exempelvis genom att diskutera olika uttryck som kan användas. Därmed innebär integrationsuppgifter

förarbete i skolan, genomförande på praktikplatsen och efterarbete i skolan. Jämförelser mellan skola och praktikplats bidrar till ökad språklig reflektion hos eleven.

Figur 1.

Integreringsuppgifter och kopplingsfrågor utifrån Sandwall 2013b samt Skolverket 2018.

I upplägget med integreringsuppgifter utifrån praktikplatser kan integreringsuppgifterna även leda till en ökad medvetenhet om lärande av ett andraspråk hos den studerande och handledaren på en praktikplats samt även öka elevens möjligheter att använda språket på praktikplatsen. En sådan strävan är önskvärd men då det saknas möjlighet att involvera en handledare eller motsvarande i arbetet kan en förenklad form av integreringsuppgifter genomföras genom förarbete och efterarbete i undervisningen men där eleven har ansvar att genomföra uppgiften utanför klassrummet. I ett vidare perspektiv kan dock integreringsuppgifter användas av lärare i relation till andra kontexter än enbart praktikplatser såsom exempelvis andra utbildningar eller sammanhang som eleven deltar i.

Ytterligare ett annat sätt att arbeta med elevers kommunikativa erfarenheter är att använda sig av en reflektionscirkel (se figur 2). Reflektionsfrågorna syftar till att både beskriva en situation, reflektera kring den men också hitta sätt och språkliga uttryck för att hantera liknande situationer i framtiden.

Figur 2.

Reflektionscirkeln (efter Sandwall, 2013a; Svendsen Pedersen, 2007).

Genom att arbeta med uppgifter som knyter an till elevernas kommunikativa erfarenheter och bearbeta dessa utifrån punkterna i cirkeln kan sfi-undervisningen alltså fungera både som ett medrum och motrum: som förbereder för deltagande i andra sammanhang, men som samtidigt också kan användas för att bearbeta och kritiskt granska kommunikativa erfarenheter, exempelvis om en elev blivit illa bemött (Sandwall, 2013a; Svendsen Pedersen, 2007).

Avslutning

Målen för sfi, liksom för annan kommunal vuxenutbildning anger, att vuxna ska ges möjlighet att utveckla sina kunskaper och sin kompetens för att stärka sin ställning såväl i arbetslivet som i samhällslivet och främja sin personliga utveckling (Skollagen, kap 20 §2). För att eleverna ska vilja investera i sin utbildning behöver den kännas meningsfull och relevant. I den här artikeln har vi riktat fokus mot hur sfi-undervisningen kan utformas med utgångspunkt i elevernas kommunikativa erfarenheter och genom att använda uppgifter som knyter an till elevernas språkanvändning utanför klassrummet, och i de fall det är möjligt, som en integrerad del av andra aktiviteter såsom praktik och andra utbildningar.

Referenser

- Abrahamsson, Niclas & Bylund, Emanuel (2012). Andraspråksinläring och förstaspråksutveckling i andraspråkskontext I: K. Hyltenstam, M. Axelsson & I. Lindberg (red.), *Flerspråkighet – en forskningsöversikt. Vetenskapsrådets rapportserie 2012:5*. Vetenskapsrådet. S. 153–246.
- Ahlgren, Katrin (2014). *Narrativa identiteter och levande metaforer i ett andraspråksperspektiv*. Doktorsavhandlingar i språkdidaktik 4. Institutionen för språkdidaktik. Stockholms universitet.
- Ahlgren, Katrin & Rydell, Maria (2020). Continuity and change: migrants' experiences of language education in Sweden. *European Journal for the Research on the Education and Learning of Adults*. 11(3), 399-414
- Baynham, Mike (2006). Agency and contingency in the language learning of refugees and asylum seekers. *Linguistics and Education*, 17(1), 24-39
- Bourdieu, Pierre (1977). The economics of linguistic exchanges. *Social Science Information* 16(6), 645–668.
- Busch, Brigitta (2017). Expanding the Notion of the Linguistic Repertoire: On the Concept of *Spracherleben*—The Lived Experience of Language. *Applied Linguistics*, 38(3), 340–358.
- Carlson, Marie (2002). *Svenska för invandrare - brygga eller gräns?: syn på kunskap och lärande inom sfi-undervisningen*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Colliander, Helena, Nordmark, Sofia & Rydell, Maria (2021). Sfi:s skepnader. I M. Dahlstedt & A. Fejes (Red.), *Utbildning i migrationens tid. Viljor, organisering och villkor för inkludering* (s. 89-112). Studentlitteratur.
- Dahlström, Malin & Gannå, Lisa (2019a). En didaktisk arbetsgång för integrering av yrkes- och andraspråksundervisning. K. Aldén & A. Bigestans (red.), *Litteraciteter och flerspråkighet*, (s. -41-56). Liber
- Dahlström, Malin & Gannå, Lisa (2019b). *En didaktisk modell för integrering av yrkes- och sfi-undervisning inom YFI-projektet*. Nationellt centrum för svenska som andraspråk, Stockholms universitet.
http://www.andrasprak.su.se/polopoly_fs/1.382792.1524165322!/menu/standard/file/Didaktisk%20modell%20YFI%20NC.pdf
- Dörnyei Zoltán (1998). Motivation in second and foreign language learning. *Language Teaching*, 31, 117-135.

- Kanno, Yasuko & Norton Bonny (2003). Imagined communities and educational possibilities. *Journal of Language, Identity, and Education* 2(4), 241-249.
- Norlund Shaswar, Annika & Wedin, Åsa (2019). Language learning strategies and teaching practices in adult L2 education: The case of Swedish for Immigrants. *Apples – Journal of Applied Language Studies*, 13(3), 17-34.
- Norlund Shaswar, Annika & Wedin, Åsa (2020). *Språkdiraktik för sfi: att undervisa vuxna andraspråksinlärare*. Studentlitteratur.
- Norton, Bonny (2013). *Language learning and identity 2nd Edition. Extending the conversation*. Multilingual matters.
- Oxford, Rebecca L. (1990). *Language learning strategies: what every teacher should know*. Heinle & Heinle.
- Oxford, Rebecca L. & Amerstorfer, Carmen M. (2018). *Language Learning Strategies and Individual Learner Characteristics: Situating Strategy Use in Diverse Contexts*. Bloomsbury Academic.
- Rydell, Maria (2018). Being ‘a competent language user’ in a world of Others: Adult migrants’ perceptions and constructions of language competence. *Linguistics and Education* 45, 101–109.
- Sandwall, Karin (2013a). Sfi i praktiken – om språklärande på praktikplatser. I: K. Hyltenstam & I. Lindberg (red.) *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. (s. 725–770). Studentlitteratur.
- Sandwall, Karin (2013b). *Att hantera praktiken: om sfi-studerandes möjligheter till interaktion och lärande på praktikplatser*. Diss. Göteborgs universitet,
- SKOLFS 2017:91. *Kursplan för kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare*. Skolverket.
- Skolverket (2018). *Andraspråkslärande på praktikplatsen. Förutsättningar och utmaningar*.
<https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65cfe2/1553967744807/pdf3888.pdf>
- Skolverket (2019). *Kartläggningmaterial för nyanlända vuxna: Litteracitet. Lärarhandledning*.

Svendsen Pedersen, Michael (2007). *På vej med sproget – arbejde, livshistorie og sproglæring. Danskuddannelse til voksne udlændinge*. Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.

Utbildningsdepartementet (2020). *Samverkande krafter – för stärkt kvalitet och likvärdighet inom komvux för elever med svenska som andraspråk SOU 2020:66*.
<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2020/12/sou-202066/>

Del 4: Moment B – kollegialt arbete

Utgå från era reflektioner och det ni har antecknat när ni tagit del av materialet i moment A. Ha gärna materialet tillgängligt om ni tillsammans vill läsa någon del i texten igen.

Diskutera

- Vad tar ni med er från artikeln?
- Hur samtalar ni med eleverna om de mål och förväntningar de har på sfi?
- Vilka kunskaper har ni om elevernas strategier för att lära sig svenska i och utanför klassrummet?
- Hur kan man arbeta med stötta elevernas motivation även när progressionen går långsamt?
- På vilka sätt arbetar ni i undervisningen med kopplingen till språkanvändning i olika sammanhang utanför klassrummet?

Förbered

Ni ska nu förbereda en aktivitet kopplad till innehållet i den här delen. I moment C kan ni välja mellan två olika aktiviteter. Ni kan dock behöva anpassa aktiviteterna utifrån elevernas språkliga nivå.

Aktivitet 1 behöver inte förberedas utan bygger på en gruppdiskussion bland eleverna om deras erfarenheter av att lära sig svenska (se moment C för föreslagna frågeställningar).

I aktivitet 2 ska ni utgå från ett arbetsområde eller tema som ni håller på med nu i undervisningen eller från en aktuell omvärldshändelse som eleverna kommit i kontakt med och skapa kopplingsfrågor (se texten "Med eleven i fokus: utveckling av ett funktionellt andraspråk" för exempel på kopplingsfrågor). Förberedelserna går här ut på att välja ut lämpligt område/tema/omvärldshändelse och ta fram kopplingsfrågorna. Kopplingsfrågorna ska knyta an till elevernas erfarenheter och bidra till att göra dem aktiva och delaktiga i en gemensam diskussion kring en händelse eller språkbruk i en viss typ av situation. Tanken är alltså inte att läraren ska inleda med en föreläsning kring en given händelse utan att skapa frågor som uppmärksammar eleverna på händelser och språkanvändning utanför klassrummet.

Del 4: Moment C – aktivitet

Nedan finns två olika aktiviteter. Aktivitet 1 riktar sig till elever som kommit lite längre i sin språkutveckling. Aktivitet 2 är tänkt att rikta sig till alla elever, men arbetet kan behöva anpassas utifrån elevernas nivå.

Aktivitet 1

Låt eleverna diskutera i smågrupper hur det är att lära sig svenska. Vad är lätt och svårt med att lära sig svenska? Hur kan man göra för att lära sig svenska? Hur vet

man att man kan svenska bra? Låt eleverna sedan sammanfatta vad de kommit fram till, muntlig eller skriftligt. Gör en gemensam uppföljning i helgrupp.

Aktivitet 2

I artikeln beskrivs hur uppgifter kan koppla till elevernas erfarenheter av språkanvändning i olika sammanhang. Ta fram möjliga kopplingsfrågor (se artikeln "Med eleven i fokus: utveckling av ett funktionellt andraspråk" för exempel på kopplingsfrågor) i relation till det arbetsområde som du nu arbetar med i din undervisning eller i relation till något som sker i samhället (till exempel aktuella högtider eller kampanjer). Skriv sedan dina reflektioner om vad frågorna genererade för respons hos eleverna och om – och på vilket sätt - frågorna möjliggjorde språkutvecklande övningar. Vilka typer av samtal skapades i klassrummet? Vilka egna exempel bidrog eleverna med?

Del 4: Moment D – gemensam uppföljning

Du och dina kollegor ska utgå från era reflektioner och anteckningar från moment C. Beskriv och diskutera med varandra hur genomförandet av aktiviteten fungerade och hur arbetet med att ge återkoppling kan utvecklas.

Diskutera

- Vilka nya kunskaper fick ni om elevernas erfarenheter av att lära sig ett andraspråk?
- Vilka samtal uppstod i klassrummet genom kopplingsfrågorna och/eller diskussionen om elevernas syn på språkinlärning?
- Hur kan man koppla samman elevernas tidigare erfarenheter och behov ännu mer i undervisningen? Vad gör ni idag och vad skulle ni vilja utveckla?

Sammanfatta

Gör en gemensam skriftlig sammanfattning kring vad ni tar med er från arbetet med den här delen i modulen och vad ni skulle vilja utveckla när det gäller att inkludera elevernas kommunikativa behov i undervisningen och ert arbete kring elevernas språkutveckling.